

SŁOWO WSTĘPNE

Oddajemy do rąk Czytelnika drugi tom *Siedleckich Zeszytów Komeniologicznych* z Serii PEDAGOGIKA. Jest to monografia cykliczna, ukazująca się co roku. O historii jej powstawania, napotykanym po drodze trudnościach, współpracy komeniologicznej w Uniwersytecie Przyrodniczo-Humanistycznym w Siedlcach, rodzącej się idei LEKSYKONU ENCYKLOPEDYCZNEGO o JANIE AMOSIE KOMEŃSKIM pisałam w pierwszym tomie. Niniejszy tom nosi tytuł *JAN AMOS KOMEŃSKI – JEGO PEDAGOGIKA I FILOZOFIA*. Autorom tekstów, zarówno w Uniwersytecie Przyrodniczo-Humanistycznym w Siedlcach, jak i nauczycielom akademickim z innych uczelni zostały zaproponowane teksty – hasła komeniologiczne, bazujące na dziełach Komeńskiego i o Komeńskim. Oto one:

Pansofia i aksjologia Jana Amosa Komeńskiego; Edukacja człowieka jako „sztuka nad sztukami” Komeńskiego koncepcja szkoły; Komeński jako nauczyciel Europy; Jan Amos Komeński jako prekursor pedagogiki filozoficznej; Obecność Jana Amosa Komeńskiego w repozytoriach elektronicznych; Poglądowość w edukacji; Godność człowieka w ujęciu Jana Amosa Komeńskiego; Czas wolny dzieci i młodzieży w ujęciu Jana Amosa Komeńskiego; Podręczniki szkolne Jana Amosa Komeńskiego; Komunikowanie się w edukacji według Jana Amosa Komeńskiego; Dziecko specjalnej troski w ujęciu Jana Amosa Komeńskiego; Motywowanie dzieci, młodzieży i dorosłych do nauki („rozbudzać zapal do nauki”); Symbolika w dziełach Jana Amosa Komeńskiego; Jana Amosa Komeńskiego „świat w obrazach”; Wartość książki w życiu człowieka w ujęciu Jana Amosa Komeńskiego; Rola książki w edukacji człowieka w ujęciu Jana Amosa Komeńskiego; Nauki przyrodnicze i ścisłe w ujęciu Jana Amosa Komeńskiego; Nauki matematyczne w koncepcji Jana Amosa Komeńskiego; Edukacja człowieka w zakresie nauk przyrodniczych i ścisłych według koncepcji Jana Amosa Komeńskiego; Nauczanie w językach obcych w koncepcji Jana Amosa Komeńskiego; Bezpieczeństwo człowieka jako wartość ponadczasowa w ujęciu Jana Amosa Komeńskiego; Bezpieczeństwo w interdyscyplinarnym ujęciu Jana Amosa Komeńskiego; Drogi prowadzące do wiedzy o człowieku; Droga człowieka do poznawania siebie; Droga człowieka do poznawania świata w ujęciu Jana Amosa Komeńskiego; Komeńskiego człowiek jako „wolny użytkownik świata”; Komeński jako pedagog i filozof; Komeńskiego zasady i możliwości budowania wiedzy o człowieku i otaczającym świecie; Wychowanie jako proces wyzwalań i budowania człowieczeństwa; Wpływ wiary Komeńskiego na jego pedagogikę i filozofię; Komeńskiego kontakty naukowe z uczonymi w Europie; Studia Jana Amosa Komeńskiego w Niemczech; Jan Amos Komeński jako obywatel Leszna; Komeński a Kvačala.

Ze względu jednak na trudności, związane głównie z brakiem czasu nauczycieli akademickich, a także niełatwy dostęp do fachowej literatury, bariery językowe, dotyczące głównie dzieł Komeńskiego i o Komeńskim w językach: czeskim i słowackim; problemy związane z analizą i interpretacją dzieł Komeńskiego i niewiara w siebie, że można te przeszkody pokonać – spowodowały, że w tym tomie udało się zamieścić tylko niektóre opracowania. Za-

mierzeniem jednak twórców tej idei było ukazywanie się serii co roku. Przedsięwzięcie ma więc charakter permanentny. W praktyce wygląda to tak, że twórcy haseł pracują nad hasłami o Komeńskim z myślą o zamieszczeniu ich tekstów w kolejnym tomie. Dotyczy to głównie tekstów filozoficznych.

Na ostateczny kształt i strukturę tomu wpłynęły następujące opracowania: Sławomira Sztobryna: *Jan Amos Komeński jako przedstawiciel nowożytnej filozofii wychowania*; Heliodora Muszyńskiego: *Komeńskiego koncepcja szkoły*; Danuty Szymonik: *Godność człowieka w ujęciu Jana Amosa Komeńskiego*; Leszka Plocha: *Edukacja do działań twórczych osób z niepełnosprawnością w poglądach Jana Amosa Komeńskiego*; Marioli Jarczyk: *Czas wolny dzieci i młodzieży w poglądach Jana Amosa Komeńskiego*; Barbary Sitarskiej: *Droga człowieka do poznawania siebie w ujęciu Jana Amosa Komeńskiego*; Karoliny Dymek: *Koncepcja edukacji nieustającej Jana Amosa Komeńskiego w recepcji studenta*; Andrzeja Borkowskiego: *Symbol i symbolika w dziełach Jana Amosa Komeńskiego*; Barbary Grzegorzcyk: *Wartość książki w życiu człowieka w ujęciu Jana Amosa Komeńskiego i Nauki matematyczne w koncepcji Jana Amosa Komeńskiego*; Grażyny Dzidy: *Nauki przyrodnicze i ścisłe w ujęciu Jana Amosa Komeńskiego*; Kamili Szymańskiej: *Kontakty zagraniczne Jana Amosa Komeńskiego (zarys problematyki)*; Adrianego Pogody-Kołodziejaka: *Studia Jana Amosa Komeńskiego w Niemczech*; Adama Podsiadłego: *Jan Amos Komeński jako obywatel Leszna*. Po raz pierwszy pojawił się tekst studentki studiów licencjackich. Jej zainteresowanie Komeńskim zrodziło się po wykładzie z podstaw dydaktyki.

Tom otwiera tekst Barbary Sitarskiej: *O Janie Amosie Komeńskim i początkach komeniologii*, który w pierwszym tomie pojawił się tylko w języku polskim. W drugim tomie występuje w językach: polskim, angielskim i niemieckim. Jest to – można tak ująć – historyczny „spacer” po życiu, pełnym trudnych wyborów i twórczości Jana Amosa Komeńskiego. Jednocześnie próbuje autorka upamiętnić współpracę z komeniologami polskimi (głównie z Leszna, Łodzi i Warszawy) i europejskimi (Niemcami, Czechami, Słowakami, Rosjanami, Ukraińcami). Znajdzie tutaj Czytelnik cytaty z ich wystąpień na kolejnych Międzynarodowych Seminariach Naukowych o Janie Amosie Komeńskim w Uniwersytecie Przyrodniczo-Humanistycznym w Siedlcach, opublikowanych następnie w kolejnych czterech tomach *Studia Comeniana Sedlcensia* pod redakcją Barbary Sitarskiej i Romana Mnicha. W pracy tej eksponuje również Autorka cytaty z wystąpień i tekstów nauczycieli akademickich z Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, głównie z Instytutu Pedagogiki, Instytutu Neofilologii i Filologii Polskiej. W ten sposób – jako redaktor *Siedleckich Zeszytów Komeniologicznych* Seria PEDAGOGIKA i współredaktor *Studia Comeniana Sedlcensia* podkreśliła czynny udział w seminariach komeniologicznych i wielkie zaangażowanie w to przedsięwzięcie promujące siedlecką uczelnię w Polsce i w Europie ówczesnych władz Wydziału Humanistycznego, a w szczególności dziekana prof. dr. hab. Jerzego Kunikowskiego, dyrektora Instytutu Pedagogiki prof. dr. hab. Romualda Kalinowskiego, kierownika Katedry Dydaktyki prof. dr. hab. Kazimierza Żegnałka.

Czynna obecność w tych poczynaniach władz Wydziału i Instytutu dodawała otuchy i motywowała do dalszych, coraz ambitniejszych działań.

Opublikowanie tekstu również w języku angielskim i niemieckim to nadzieja na większe zainteresowanie publikacją komeniologów z innych krajów europejskich i czynne włączenie się ich do pracy nad tekstami.

Jako redaktor wydania drugiego tomu „Siedleckich Zeszytów Komeniologicznych” Serii PEDAGOGIKA pragnę podziękować wszystkim autorom tekstów, zdając sobie sprawę z tego, jak trudnym zadaniem było opracowanie haseł komeniologicznych. Pragnę również podziękować dziekanowi Wydziału Humanistycznego prof. dr. hab. Stanisławowi Jaczyńskiemu za wsparcie finansowe wydania II tomu SZK. Szczególne podziękowania kieruję do recenzentów tomu: prof. nzw. dr. hab. Sławomira Sztobryna i prof. nzw. dr. hab. Anny Kożuh. Cenne uwagi państwa recenzentów przyczyniły się do nadania ostatecznego kształtu tej publikacji. Uzyskanie pozytywnych recenzji tomu umocniło nas w przekonaniu o celowości tego przedsięwzięcia i zmotywowało do podjęcia pracy nad kolejnymi tomami. Mamy nadzieję na pojawienie się – obok stałych autorów haseł komeniologicznych – nowych autorów nie tylko z Polski, ale i z zagranicy.

Barbara Sitarska

INTRODUCTION

Here is the 2nd volume of Siedlce Comeniological Research Bulletin of the series of EDUCATION STUDIES. The history of its creation, the related difficulties, Comeniological cooperation at the University of Natural Sciences and Humanities in Siedlce, and the emerging idea of ENCYCLOPAEDIC LEXICON of JOHN AMOS COMENIUS were all described in the 1st volume. The present volume is entitled "JOHN AMOS COMENIUS - HIS EDUCATION SCIENCE AND PHILOSOPHY". The authors of the papers, teachers at the local university and at other universities, were suggested topics based on Comenius' writings:

John Amos Comenius' pansophia and axiology; Man's education as an 'art above all arts'; Comenius' concept of school; Comenius as a European teacher; John Amos Comenius as a forerunner of philosophical education science; The presence of John Amos Comenius in electronic repositories; Demonstrative method in education; Human dignity in John Amos Comenius' views; Children's and young people's free time in John Amos Comenius' views; John Amos Comenius' school textbooks; Communication in education according to John Amos Comenius; Special-care children in John Amos Comenius' views; Motivating children, young people and adults to learn ('arousing the eagerness to learn'); Symbolism in John Amos Comenius' writings; John Amos Comenius' 'world in pictures'; The value of books in human life according to John Amos Comenius; The role of books in educating people according to John Amos Comenius; Natural and exact sciences in John Amos Comenius' concept; Mathematical sciences in John Amos Comenius' concept; Educating people in natural and exact sciences according to John Amos Comenius' concept; Teaching foreign languages in John Amos Comenius' concept; Man's safety as a universal value in John Amos Comenius' views; Safety in John Amos Comenius' interdisciplinary depiction; Ways to the knowledge of man; Man's way to self-knowledge; Man's ways of getting to know the world according to John Amos Comenius; Comenius' man as a 'free user of the world'; Comenius as an educationist and philosopher; Comenius' principles and possibilities of building the knowledge of man and the surrounding world; Education as a process of emancipating and building humanity; The influence of Comenius' faith on his education science and philosophy; Comenius' contacts with scientists in Europe; Studies of John Amos Comenius in Germany; John Amos Comenius as a resident of Leszno; Comenius and Kvačala.

However, there were some difficulties, mainly connected with the authors' lack of time, poor access to the expert literature, language barriers related to Comenius' writings and works about Comenius in Czech and Slovak, as well as problems arising from the analysis and interpretation of Comenius' writings, and finally lack of faith in the possibility of overcoming those difficulties. As a result, only some of the suggested topics were eventually developed and papers published in the present volume. However, the purpose of the edi-

tors was to publish the series yearly. The enterprise is then supposed to be permanent. In fact, the authors are still working on the topics hoping to have their papers published in the following volume, especially the authors of philosophical texts.

Eventually, the volume contains the following papers: *John Amos Comenius as a representative of the modern philosophy of education* by Sławomir Sztobryn; *Comenius' concept of school* by Heliodor Muszyński; *Human dignity in John Amos Comenius' views* by Danuta Szymonik; *Artistic education of the disabled in John Amos Comenius' views* by Leszek Ploch; *Children's and young people's free time in John Amos Comenius' views* by Mariola Jarczyk; *Man's way of getting to know himself according to John Amos Comenius* by Barbara Sitarska; *Man's ways of getting to know the world according to John Amos Comenius* by Waclaw Szymonik; *John Amos Comenius' concept of life-long education perceived by the student* by Karolina Dymek; *Symbols and symbolism in John Amos Comenius' writings* by Andrzej Borkowski; *The value of books in human life according to John Amos Comenius and Mathematical sciences in John Amos Comenius' concept* by Barbara Grzegorzczak; *Natural and exact sciences in John Amos Comenius' concept* by Grażyna Dzida; *John Amos Comenius' foreign contacts (outline)* by Kamila Szymańska; *Studies of John Amos Comenius in Germany* by Adriana Pogoda-Kołodziejak; *John Amos Comenius' concept of life-long education perceived by the student* by Karolina Dymek; *John Amos Comenius as a resident of Leszno* by Adam Podsiadły. For the first time, a text by a first-cycle student has been published. She got interested in John Amos Comenius after a lecture on the bases of teaching methodology.

The volume starts with the paper *John Amos Comenius and the beginnings of comeniology* by Barbara Sitarska, which appeared in the 1st volume in Polish only. Volume 2 contains the English and German versions as well. The article is a specific historical 'walk' around John Amos Comenius' life, full of difficult choices and writing. The author also tries to commemorate the cooperation with comeniologists from Poland (mainly from Leszno, Łódź and Warsaw) as well as from other European countries (Germany, the Czech Republic, Slovakia, Russia, and Ukraine). The paper quotes fragments of their speeches given at the International Seminars of John Amos Comenius at the University of Natural Sciences and Humanities in Siedlce, which were published in the four subsequent volumes of *Studia Comeniana Sedlcensia* edited by Barbara Sitarska and Roman Mnich. The article also presents some quotations coming from the speeches and papers by the academics of the University of Natural Sciences and Humanities in Siedlce, mainly of the Department of Education Studies and the Department of Polish Studies and Applied Linguistics. In this way, the author emphasizes the importance of the then university authorities' involvement in the organization of and participation in the Comeniological Seminars, especially Prof. Jerzy Kunikowski's, PhD, the dean of the Faculty of Humanities, Prof. Romuald Kalinowski's, PhD, the head of Education Studies Department, and Prof. Kazimierz Żegnałek, PhD, the director of the Institute of Teaching Methodology. These people's active part and support motivated us to

undertake further, still more ambitious tasks, which contributed to Poland - and Europe - wide promotion of the university.

The English and German versions of the paper are supposed to attract foreign comeniologists' interest of the publication and result in their active participation in the project.

Aware of how difficult it was to develop the comeniological topics, the editor of the 2st volume of Siedlce Comeniological Research Bulletin of the series of EDUCATION STUDIES wishes to express her thanks to all the authors. The editor would also like to thank the dean of the Faculty of Humanities Prof. Stanisław Jaczyński, PhD, for supporting the 2nd volume financially, and the reviewers: Prof. Sławomir Sztobryn, PhD, and Prof. Anna Kożuh, PhD, whose valuable remarks gave the finishing touches to the publication. Positive reviews of the volume made us certain of the purposefulness of the project and motivated us to start working on subsequent volumes. We hope that new authors both from Poland and from abroad will join the regular ones.

Barbara Sitarska

VORWORT

Wir geben dem Leser den zweiten Band von *Siedlcer Comenius Hefte*, Serie PÄDAGOGIK. Über die Geschichte ihrer Entstehung, Schwierigkeiten, die wir „unterwegs“ begegneten, Comenius-Zusammenarbeit an der Naturwissenschaftlich-Humanistische Universität Siedlce und über die entstehende Idee des ENZYKLOPÄDISCHEN LEXIKONS von JOHANN AMOS COMENIUS schrieb ich im ersten Band. Dieser Band trägt den Titel JOHANN AMOS COMENIUS - SEINE PÄDAGOGIK UND PHILOSOPHIE. Den Autoren der Texte, sowohl an der Naturwissenschaftlich-Humanistische Universität Siedlce, als auch den Hochschullehrern anderer Universitäten wurden die Texte – d.h. Comenius-Stichwörter vorgeschlagen, die auf den Werken von Comenius und über Comenius beruhen. Das sind folgende:

Pansophie und Axiologie von Johann Amos Comenius; Bildung des Menschen als "die Kunst der Künste"; Schulkonzept von Comenius; Comenius als europäischer Lehrer; Johann Amos Comenius als Vorläufer der philosophischen Pädagogik; Die Gegenwart des Johann Amos Comenius in den elektronischen Quellen; Anschaulichkeit in der Bildung; Menschenwürde in Auffassung von Johann Amos Comenius; Freizeit für Kinder und Jugendliche in den Ansichten von Johann Amos Comenius; Schullehrbücher von Johann Amos Comenius; Kommunikation in der Bildung nach Johann Amos Comenius; Das Sorgenkind in Auffassung von Johann Amos Comenius; Motivation der Kinder und Jugendliche zum Lernen („Begeisterung für das Lernen wecken“); Symbolik in den Werken von Johann Amos Comenius; „Das Leben in Bildern“ des Johann Amos Comenius; Der Wert des Buches im Menschenleben in Auffassung von Johann Amos Comenius; Die Rolle des Buches in der Bildung des Menschen in Auffassung von Johann Amos Comenius; Natur- und exakte Wissenschaften in Auffassung von Johann Amos Comenius; Mathematische Wissenschaften im Entwurf von Johann Amos Comenius; Die Bildung des Menschen im Bereich der Natur- und exakten Wissenschaften nach dem Entwurf von Johann Amos Comenius; Fremdsprachenunterricht im Entwurf von Johann Amos Comenius; Die Sicherheit des Menschen als überzeitlicher Wert in Auffassung von Johann Amos Comenius; Die Sicherheit in der interdisziplinären Auffassung von Johann Amos Comenius; Zum Wissen über den Menschen führende Wege; Der Weg des Menschen zum Selbsterkenntnis; Der Weg des Menschen zur Welterkenntnis in Auffassung von Johann Amos Comenius; Der Mensch des Comenius als „freier Benutzer der Welt“; Comenius als Pädagoge und Philosoph; Prinzipien und Möglichkeiten des Comenius zur Schaffung des Wissens über des Menschen und die umliegende Welt; Erziehung als der Prozess der Befreiung und Schaffung der Menschlichkeit; Der Einfluss des Glaubens von Johann Amos Comenius auf seine Pädagogik und Philosophie; Wissenschaftliche Kontakte mit Gelehrten in Europa; Das Studium des Johann Amos Comenius in Deutschland; Jan Amos Comenius als Bürger von Leszno; Comenius und Kvačala.

Aus Rücksicht der Schwierigkeiten, die vor allem mit Zeitmangel der Hochschullehrer verbunden waren, als auch der schlechte Zugang zur Fachli-

teratur, Sprachbarrieren, vor allem mit Bezug auf die Werke von und über Comenius im Tschechischen und Slowakischen; die mit der Analyse und Interpretation der Werke von Comenius verbundenen Schwierigkeiten und Unglaube an sich selbst, dass man diese Schwierigkeiten überwinden kann – verursachten, dass nur etliche Bearbeitungen in diesem Band veröffentlicht wurden. Die Absicht der Urheber dieser Idee war jedoch, die Serie jedes Jahr zu veröffentlichen. Das Projekt hat also den permanenten Charakter. In der Praxis sieht es so aus, dass die Autoren an Stichworten über Comenius mit dem Gedanken an die Veröffentlichung ihrer Texte im nächsten Band arbeiten. Dies betrifft vor allem philosophische Texte.

Die endgültige Form und Struktur des Bandes beeinflussten folgende Bearbeitungen von: Slawomir Sztobryn: *Johann Amos Comenius als Vertreter der Erziehungsphilosophie der Neuzeit*; Heliodor Muszyński: *Schulkonzept von Comenius*; Danuta Szymonik: *Menschenwürde in Auffassung von Johann Amos Comenius*; Leszek Ploch: *Bildung für kreative Aktivitäten der Menschen mit Behinderungen in den Ansichten von Jan Amos Comenius*; Mariola Jarczyk: *Freizeit für Kinder und Jugendliche in den Ansichten von Johann Amos Comenius*; Barbara Sitarska: *Der Weg des Menschen zur Selbsterkenntnis in der Auffassung von Johann Amos Comenius*; Karolina Dymek: *Das Konzept der unaufhörlichen Bildung nach Johann Amos Comenius in der Aufnahme des Studenten*; Andrzej Borkowski: *Symbole und Symbolik in den Werken von Johann Amos Comenius*; Barbara Grzegorzczak: *Der Wert des Buches im Menschenleben in Auffassung von Johann Amos Comenius und Mathematische Wissenschaften im Entwurf von Johann Amos Comenius*; Grażyna Dzida: *Natur und exakte Wissenschaften in Auffassung von Johann Amos Comenius*; Kamila Szymańska: *Ausländische Kontakte des Johann Amos Comenius (Überblick über die Problematik)*; Adrianna Pogoda-Kołodziejak: *Das Studium des Johann Amos Comenius in Deutschland*; Adam Podsiadły: *Jan Amos Comenius als Bürger von Leszno*. Zum ersten Mal erschien der Text von einer Studentin im Bachelorstudiengang. Ihr Interesse an Johann Amos Comenius wurde nach einer Vorlesung im Bereich Grundlagen der Didaktik erweckt.

Den Band eröffnet der Text von Barbara Sitarska: *Über Johann Amos Comenius und Grundlagen der Comenius-Forschung*, der im ersten Band nur in der polnischen Sprache erschien. Im zweiten Band tritt er in folgenden Sprachen auf: Polnisch, Englisch und Deutsch. Es ist – so zu sagen – historischer „Spaziergang“ durch das Leben voller harter Entscheidungen und Schaffen von Johann Amos Comenius. Zur gleichen Zeit versucht die Autorin, die Zusammenarbeit mit polnischen (vor allem aus Leszno, Łódź und Warschau) und europäischen Comenius-Forscher (Deutschen, Tschechen, Slowaken, Russen, Ukrainer) unvergesslich zu machen. Aus ihren Reden während der nächsten internationalen wissenschaftlichen Seminare über Johann Amos Comenius an der Universität für Natur- und Geisteswissenschaften in Siedlce wird hier der Leser die Zitate finden, die daraufhin in den nächsten vier Bänden *Studia Comeniana Sedlcensia* unter der Redaktion von Barbara Sitarska und Roman

Mnich herausgegeben wurden. In diesem Text stellt auch die Autorin die Zitate aus Reden und Texten der Hochschullehrer aus der Universität für Natur- und Geisteswissenschaften in Siedlce heraus, vor allem aus dem Pädagogischen Institut, dem Institut für Neuphilologie und polnische Philologie. Auf diese Weise – als Herausgeber der *Siedlceer Comenius Hefte* Serie PÄDAGOGIK und Mitherausgeber *Studia Comeniana Sedlcensia* betonte sie aktive Teilnahme an den Comenius-Seminaren und großes Engagement der damaligen Behörden der Fakultät für Geisteswissenschaften zu den Bemühungen um die Universität in Polen und in Europa zu fördern, insbesondere des Dekans Prof. Dr. habil. Jerzy Kunikowski des Direktors des Instituts für Pädagogik Prof. Dr. habil. Romuald Kalinowski, des Leiters des Lehrstuhls für Didaktik Prof. Dr. habil. Kazimierz Żegnałek. Aktive Präsenz der Behörden der Fakultät und des Instituts in diesen Handlungen ermutigte und motivierte zum weiteren, immer anspruchsvolleren Handeln.

Die Veröffentlichung des Textes auch in der deutschen und englischen Sprache schafft die Hoffnung auf größeres Interesse an der Publikation der Comenius-Forscher aus anderen europäischen Ländern und aktive Einschaltung für Arbeit an den Texten.

Als Herausgeber das zweite Bandes von „Siedlceer Comenius Hefte“ Serie PÄDAGOGIK möchte ich mich bei allen Autoren der Texte bedanken. Ich bin dessen bewusst, wie schwierig die Aufgabe der Bearbeitung der Comenius-Stichwörter war. Ich möchte mich auch bei dem Dekan der Fakultät für Geisteswissenschaften, dem ao. Prof. Dr. habil. Stanisław Jaczyński für die finanzielle Unterstützung des zweiten Bandes bedanken. Den besonderen Dank spreche ich den Rezensenten des Bandes aus: dem ao. Prof. Dr. habil. Sławomir Sztobryn und dem ao. Prof. Dr. habil. Anna Kożuh. Die wertvollen Bemerkungen der Rezensenten festigten die Zweckmäßigkeit unseres Unternehmen und motivierten zur Arbeit an den weiteren Bänden. Wir hoffen, dass – neben der festen Autoren von Comenius-Stichwörter – neue Autoren ercheinen, nicht nur aus Polen, sondern auch aus dem Ausland.

Barbara Sitarska